

DIPUTACIÓ, SÍNDICS I DIPUTATS. ALGUNS DELS ERRORS EVITABLES

per Núria Sales

No és a aquesta bona, i entesa, companyia a la qual em posaré a explicar corts i diputacions, ni a fer balanços comparatius amb assemblees estamentals d'altres terres. Però hi ha un punt precís, en matèria de tals comparacions, al qual em voldria referir, de passada: molt menys estèrils que basar-les en bi, tri o quadripartismes fonamentats potser, al seu torn, en criteris secundaris (hi ha “bicameralismes” que no corresponien, en aquells segles, sinó a la fusió dels dos braços “feudals” - laic i eclesiàstic -, hi ha “quadricameralismes” que no representen sinó el desdoblament del de la noblesa laica). Amb tals criteris resulta que les corts catalanes s'assemblarien més a les russes, i les corts aragoneses més a les bohèmies o moravianes, que no pas les aragoneses a les catalanes, valencianes, sicilianes i sardes! - ¿no ho fóra de basar-les en l'existència, o no existència, de principi co-legislatiu, o en els diferents graus d'incapacitat-capacitat d'influir realment en el dret? ¿I en la detenció -o co-detenció- d'atributs que teories regalistes defineixen com a regalies exclusives del monarca? Prenguem el cas de les naturalitzacions: a la Catalunya dels dos segles que precedeixen el daltabaix de 1707-1717 (com a Aragó, Navarra i Sicília) eren les corts que examinaven, acceptaven o refusaven les demandes, finalment ratificades pel rei. El rei, tot sol, prou podia crear súbdits, però no pas “naturals” aragonesos, catalans, sicilians o navarresos. Sí, en canvi, que en podia decretar de castellans. Amb això, no vull restar ni competències ni mèrits a unes corts castellanques (úniques per a tota la corona de Castella, Navarra exceptuada), -com bé destacava Pere Molas no fa gaire- sobre les quals tants, i interessantíssims, treballs es van publicant d'uns anys ençà; ni, del fet que la naturalització, a França i a la corona de Castella, fos regalia incompartida, i a Aragó, Catalunya i Anglaterra no ho fos, treure conclusions abusives, generalitzar o suggerir catalogacions basades en aquest sol aspecte de la qüestió!. No voldria, però, deixar el tema de les naturalitzacions, sense subratllar dos errors a l'article d'Aquilino Iglesias en un dels darrers *Manuscrits*: ni la “naturallesa” era diferent per barcelonins i tarragonins (si més no, en els segles

que tractem) ni “naturaleza es incompatible con otra naturaleza”. Prou veiem, en els segles XVI-XVIII, escocesos, irlandesos, corsos i florentins com la reina Caterina de Mèdicis, anys abans de ser reina de França, obtenia naturalització francesa sense perdre la d'origen. I nobles castellans sol·licitaren i obtenien l'aragonesa, catalana o siciliana (i, ocasionalment, totes quatre alhora) i n'acumulaven, doncs, diverses. L'enomen probablement excepcional (finalment, en aquells segles, poques devien ser les situacions que exigien “naturalització”, en contrast amb les que exigien la condició de súbdit, i, encara més, amb les que exigien dependre de determinada església), però provat i verificable.

A altres llocs ho he fet. Però fer-ho aquí -parlar de la necessitat de publicar processos de cort catalans moderns, i de reeditar la compilació de constitucions de 1599, les constitucions de 1599, etc, -fóra predicar convençuts. Malgrat tòpics consagrats (i basats, en part, en l'absurda creença que l'“edat moderna” -identificable o no amb “la decadència”-, no és una convenció sinó una realitat, i una realitat que constitueix bloc unitari, com si per a la Corona d'Aragó el Compromís de Casp, la Unió Personal de Corones i la Nova Planta-, com si, per a Espanya en general, la divisió en províncies i la implantació d'una Constitució única, fa segle i mig, no fossin grans fites, en lloc de 1789), l'etapa 1585-1706 no és d'immobilisme i menys encara de fossilització institucional a Catalunya, sinó de replantejaments, desenvolupaments “constitucionalistes” (perdoneu l'anacronisme, basat en l'homonímia), noves i agosarades interpretacions de velles lleis (no cal sinó veure l'índex de constitucions del 1588-1589 i 1599), creació subreptícia de nous i flexibles organismes: de les divuitenes de 1585 (diferents aspectes de les quals han estat objecte de prospeccions d'E. Belenguier, M. Pérez Latre i J. I. J. Palos) a la creació d'un pseudo-Braç Militar (una mena d'“assemblea de notables” interestamental, també des de darreries del XVI) paral·lel a l'antic, i a la dels Tres Comuns, decisius i potser decididors, en la presa de partit austriacista de 1705 i al llarg de la Guerra de Successió.

La més important de les institucions jurídic-polítiques catalanes anteriors a 1714 és, com bé han destacat Oriol Oleart i Víctor Ferro, la cort, la reunió dels tres Braços o estaments amb el rei; i el seu estudi s'imposa, amb paradoxal urgència. Paradoxal, perquè mentre de processos de corts catalanes de 1585-1706 no n'hi hagi uns quants de publicats, de ben llegits i assimilats, la multiplicació de treballs parcials, sovint a

càrrec de poc foguejats postgraduats, pot resultar més contraproduent, més desinformadora, que altra cosa. Mentre de processos de corts catalanes “modernes” no n’hi hagi uns quants de publicats, bo fóra pactar una mena de treva, potser no pas de “cent anys i un dia”, però tampoc no només de “sis mesos i un dia”. Una treva durant la qual els professors universitaris no fomentin més treballs de nou crèdits, tesis ni tesines basades en processos de corts catalanes. No dic pas que tinguin impedit tals treballs: simplement, que no siguin fomentats. Els processos de cort són de lectura molt difícil sense més coneixements d’història catalana -i d’història de terres veïnes-, d’història institucional, sense una llarga familiaritat amb dietaris, cròniques i altres fonts de l’època, actualment a l’abast habitual de flamants llicenciats.

No es poden abordar tals temes sense un mínim de coneixements de dret i institucions. Un mínim que sol mancar ferotgement. A cada pas, trobem autors que confonen *batlle* i *jurat en cap, potestat* (sobirana) i *poders, lleis municipals* (en el sentit que hi donaven els antics romans, i heretat en Dret Comú) i *ordinacions i privilegis municipals*, locals; *inquisitio*-inquisició (procediment per ofici) i *Inquisició* (Sant Ofici); *emfiteusi* i “allò de què deriva (o “que més s’assembla a”) la propietat moderna”. De la manca de tals, i semblants, coneixements de base, deriva una general, i temible, constant improprietat de llenguatge. És absolutament inadmissible que siguin aprovades (i publicades i tot) tesis doctorals que en van farcides, on es confon *còdi* i *còdex, vassallatge* i *careratge!* On els síndics a corts són anomenats diputats ! De *diputats*, a Catalunya, Navarra o Aragó, només n’hi havia un per braç, i a la Diputació del General del que ara en diríem “diputats” -parlamentarisme’n deia “síndics”.

Ara bé, el remei no és fàcil. Manuals -i monografies- de dret contenen molts aclariments, però també errors substancials. Hi ha catedràtics d’història del dret que, en textos de 1640, confonen la defensa de la *Res publica* amb la proclamació d’una república. O que confonen *lluïisme* i *lluïció*. Recordem-ho esquemàticament: *lluïisme* és el dret pagat pel detentor dels drets útils al seu senyor, o al detentor d’altres drets eminents, en cas de vendre, aquells drets útils; la *lluïció* és la redempció de censals; i la també, la redempció de jurisdicció senyorial (la *lluïció* teòricament definitiva sol ser pagada per comuns -ciutat, vila o lloc-). Poden tenir arrel etimològica comuna, però es tracta de coses totalment diferents. No

és pas per haver-ne fet poc cas, sinó potser per haver-ne fet massa, d'historiadors del dret i de les institucions, que Santiago Sobrequés i Ferran Soldevila (o els temibles correctors que els esmenaren la plana, en no trobar la paraula en el Diccionari Fabra?) escriuen alguna vegada “lluïisme” allà on volien dir “lluïció”. Hi ha historiadors del dret que confonen justfícia ordinària i justícia reial (recordem-ho: la justicícia baronial era una justfícia ordinària diguin el que diguin alguns), dret comú i *common law*, etc. Sigui com sigui, els reculls de la *Société Jean Bodin*, l'*Anuario de Historia del Derecho Español*, la *Revue Historique de Droit Français et Etranger*, contenen una proporció d'aportacions útils molt més gran que la d'errors, i no haurien de faltar a cap biblioteca de secció d'història de facultat de lletres! La lectura de Víctor Ferro, no cal dir- ho, s'imposa: lectura crítica, certament, però íntegra i atenta. Hi ha treballs d'Oriol Oleart indispensables, amb la seva modèlica precisió i economia de llenguatge. Sense precisió de llenguatge, no hi ha anàlisi i elaboració possibles!.

Sense conèixer els canvis de sentit soferts per les paraules, no es pot fer història digna d'aquest nom. És inadmissible que siguin publicats treballs on, en textos del setze i del disset, l'autor veu un capellà darrera de cada *mossèn* (tractament adreçat aleshores a la noblesa petita i mitjana i a la gent de distinció -capellans inclosos- en general), un “professional de les armes” darrera de cada *militar*: errades definicions que trobem en glossaris, per acabar-ho d'adobar! Errors d'aquesta mena, a més d'indicar una familiaritat molt insuficient amb els textos de l'època tractada (i amb les seves institucions i categories socials), desvirtuen els esforços de molts historiadors, joves i no tan joves, i converteixen les seves obres en veritables jungles on només els entesos poden destriar allò que és aprofitable de la desinformació per subinformació.

Els joves postgraduats no són pas els únics de cometre els errors més gruixuts: una tercera part, pel capbaix, del contingut del glossari final del *Phoenix and Flame* de Kamen (llibre, d'altra banda, amb moltes pàgines apassionants) consisteix en males definicions. En un llibre de Bennassar de fa vint o vint-i-cinc anys, llegíem que la corona d'Aragó era “un regne, però amb tres parlaments” (almenys, respecte a altres hispanistes francesos que segueixen confonent Corona de Castella i Espanya, Bennassar se n'havia adonat, de l'existència de dues corones distintes!). Per a Miquel Artola, *las cortes forales* (sic) no havien deixat *actas*. Friedman, en més

de quatre ocasions, confon emfiteusi i arrendament; com que, d'altra banda, de vegades descriu els remences com a arrendataris, i de vegades com a no-emfiteutes, ens trobem amb dobles o triples contradiccions: ¿com pot un estatut servil indefinidament hereditari ser equiparat a un sistema contractual temporal? De la lectura de la *Revolta dels Catalans*, d'Elliott (p. 583 de l'edició anglesa de 1963, p. 552 de l'edició catalana de 1989) deduiríem que, de processos de corts catalanes, els del Braç Militar (els únics que sembla haver estudiat) són en català, però els originals són en llatí. Subratllem la confusió que la tipologia consagrada crea entre “procés de protonotari” i “original” dels processos de cort.

Un error compartidíssim és que a la cort de 1599, així com a la de 1701-1702, “el rei va concedir tot el que se li va demanar”. ¿Com es pot anar repetint -seguint, pel 1701-1702, el parcialíssim testimoni de Feliu de la Peña- que el rei concedia tot el que se li demanà, si concedir el que uns demanaven era refusar el que demanaven altres, es tracti del port franc, de gànguils de pesca, de “sobrehiments de lluicions”, del delmar en garba, etc.?

I el 1599, amb les seves “cinc constitucions” tempestuosament debatudes fins al “concert” de 1603 i enllà! Els capítols de cort 50, 77 i 78, demanats pel braç militar, refusats pel braç reial i per la Corona; els capítols de cort 89 i 90, sol·licitats per la Corona, refusats per tots tres braços (no pas pel sol braç militar, com diuen certs historiadors). Altres n'hi hagué, el 1599, obtinguts pels braços eclesiàstic i militar, contra allò que sol·licitava el braç reial (els núm. 37, 51, 52, 53, 71 i 80) o de demanats per tots tres braços, i refusats per la Corona, com el núm. 70. Dit sigui de passada, poc es veu que un sol dissentiment pugui paraitzar, sempre, tota la cort. Malgrat aquesta afirmació d'Elliott (reiterada fa poc) prou veiem el braç reial presentant crònic dissentiment a les constitucions del delmar en garba i del “sobrehiment de lluicions”, a les corts de 1553, 1585, 1599 i fins a les de 1706, sense que aquest dissentiment (mai alçat) interrompi, bloquegi ni paraitzi cap cort: això sí, el dissentiment és registrat i publicat el 1599, el 1702 i el 1706. I el dissentiment (excepte a la cort filipista de 1701-1702) serveix també perquè la confirmació dels privilegis dels senyors en aquestes matèries no prenguin la forma de “constitucions” pròpiament dites (la norma jurídica màxima) sinó de “capítols de cort” (que cal confirmar a cada nova cort). Però, de suspensió, de cort bloquejada, no res.

Cal no confondre, és clar, constitucions publicades i constitucions obeïdes. I no pas només en el cas de les “cinc” de 1599 (per a les quals s’establí, el 1602-1603, aquest compromís: que es publicuessin i no es posseïssin en execució). Es tracta de constitucions que limiten les competències de la Inquisició (frenades tanmateix, potser, pel desgast de la constància de l’oposició) o de Capitania General o del Tribunal del Governador, que prohibeixen extreure presos i causes de Catalunya, o que permeten llibertat de comerç amb terra d’infidels, o que impedeixen la importació de draps de França, o el que sigui. El mateix i famós “sobrehiment de lluïcions” re-sol·licitat i re-obtingut pel braç militar i l’eclesiàstic a cada cort, constantment de 1542 fins a 1706 (els capítols de cort 51, 52 i 53 que l’impliquen són refosos, el 1706, en capítol de cort 106), malgrat la constància del conjunt del braç reial (la ciutat de Barcelona, però, “votava” en la matèria al costat dels braços eclesiàstic i reial), el veiem aplicat en favor dels llinatges o monestirs més influents. Però sembla arraconat o oblidat quan el senyor beneficiari, a més de no ser gaire poderós ni influent, és rival de poderosos i influents. Així, els Alemany de Bellpuig, que en el segle XIV havien adquirit la senyoria de la Vall de Conat, en el Conflent: al llarg dels dos segles següents hi estableixen masos, fargues i molins, en re-fortifiquen alguna població, i el valor de la senyoria augmenta prodigiosament. Es veuen comminat a la fi, tanmateix, a acceptar-ne la lluïció pel preu irrisori de dos i mig, o tres, segles enrera (quan la vall no tenia fargues, ni molins, i, força menys, conreadors) a un Reial Patrimoni controlat, en els Comtats, pels Llupià, que poc temps després ho readquireixen -a baix preu- en favor propi! (Aquestes ratlles no són sinó un resum sumament esquemàtic i groller d’una intrinada xarxa i sèrie de processos, entre descendents dels Llupià i descendents dels Alemany de Bellpuig -aquests darrers entroncats amb els Fontanella i que, d’altra banda, pledejaren també entre ells-, amb ocasional intervenció de poblacions i vassalls; amb alts i baixos, el procés que, a partir de la partició de Catalunya, els anys 1660s, seguirà un curs doble, en el Consell Sobirà del Rosselló i a la Reial Audiència barcelonina -continuarà fins que la Revolució francesa aboleixi feus i senyories- i “sobrehiments de lluïcions”).

En va, modestes poblacions reuneixen els diners que, en virtut de pragmàtiques d’Alfons el Magnànim i d’altres disposicions pluriseculars, segons les quals res que procedeixi de Reial Patrimoni - i, menys encara,

de Reial Potestat– es considera com a definitivament alienat: en el seu cas, sí que els capítols de cort de «sobrehiment de llucions» els són sovint oposats per la Reial Audiència. I, si el Consell d'Aragó hi fica ocasional cullerada, és en el mateix sentit: allà on el capítol de cort 52 diu «...atès que la justícia és millor administrada per un baró...» (que no pas per veguers reials, ni per comuns), el Consell d'Aragó insisteix «...este lugar lo guardará mejor el propio dueño».

Al costat de capítols de cort constantment renovats (però obeïts o no, segons qui n'és beneficiari) n'hi ha de no renovats, d'inclusos entre les «constitucions supèrflues» sense que això signifiqui forçosament, tampoc, grans canvis en la pràctica. És aquest, potser, el cas del de 1542, manant que testaments i codicils siguin tots en català, que retrobem a les compilacions de 1588-1589 i de 1704 entre les «superfluas»? Ni, el 1542 i anys següents, tothom el degué obeir (grans llinatges amb dominis a tres o quatre regnes diferents, com els Cardona, prou devien voler testaments en llatí, a fi que poguessin ser compresos tant per magistrats sicilians o sards, com andalusos, aragonesos i catalans). Ni, quan la disposició va ser arraconada si no prescrita (el 1585?) va deixar potser de seguir exercint una certa influència. Viu, en tot cas, és el contrast entre notaris llengüadocians i notaris catalans, en matèria lingüística!.

Una greu impropietat trobo (entre moltes altres) en un llibre recent sobre Catalunya i l'Imperi dels Àustries (ric, tanmateix, en aportacions del més viu interès): les corts catalanes hi són definides com una «assemblea de propietaris» (p. 302). Una assemblea de propietaris! Com si es tractés de parlaments censitaris, de les «monarquies burgeses» del segle dinou! Quan la immensa majoria de «propietaris» catalans no hi estaven pas representats, a corts! Allò que tenien de comú els membres del Braç Militar i els del Braç Eclesiàstic presents a corts catalanes –tant en el segle catorze com a començos del divuit– era el fet de ser *senyors de vassalls*. De propietaris també n'eren, és clar, però no és pas aquesta condició la que determina que siguin convocats a corts. Tots els bisbes, tots els abats, tots els capítols de canonges convocats ho són, de senyors de vassalls. La mateixa Ciutat de Barcelona, presidenta del Braç Reial, era senyora d'alguna vila. I també ho era (en molt petita escala) alguna altra ciutat. Només alguns dels «homens de viles» i alguns dels «ciutadans» (no pas tots) no ho eren, de «senyors de vassalls», entre els presents

a corts! Parlem-ne, de les viles. Fatiga la tossuderia amb què trobem reproduïts, en llibres i treballs recents, mapes de "les ciutats i viles representades a corts", amb una trentena de llocs presentada com a atemporal i invariable llista closa. No hi trobem ni la «universitat de les muntanyes de Prades» convocada el 1292; ni la ciutat de Tarragona, convocada el 1327 i el 1382; ni la vila d'Olot, convocada el 1468-1469. Cert, es tracta de comuns que deixen, després, de ser convocats. Però diversos dels llocs que trobem en tals mapes, per més convocats que potser siguin, no és sinó molt esporàdicament que s'hi presenten. D'altres n'hi ha, ni convocats ni habilitats, però que prou trobem a les corts de 1585-1706 (valls d'Andorra, d'Aran, d'Àneu): no els busquéssim pas en aquesta *Catalunya a l'Imperi dels Àustria* tot i que és, sobretot, un treball referits als participants a Diputació i corts.

Molts són els paranyes que aguaiten qui es capbussa en processos de cort catalans «moderns» sense un bon tou de lectures d'altres fonts. Així, disposicions del segon decenni del segle setze que, tot dictant o reafirmant certes limitacions al dret de bandolejar sobreentenen el manteniment d'aquest dret en general, són erròniament presentades com disposicions «contra bandositats», quan, en realitat, no signifiquen un pas endavant en la lluita contra la «bandositat» o «guerra privada» sinó un pas enrera (enllà, si més no, on aquestes havien estat totalment prohibides, com en els Comtats abans de 1493, on Ferran el Catòlic, en abolir les ordinacions de Lluís XI que prohibien tota forma de bandositat, i en subordinar la validesa dels Privilegis de Puigcerdà i de Perpinyà, i dels Stils del Conflent, a la seva no-incompatibilitat amb Constitucions de Catalunya, disminuï de fet el «dret a bandolejar» de comuns, tot augmentant el dels senyors).

Hi ha també (menys infreqüent del que podríem pensar!) errors d'interpretació a causa d'ignoràncies fàcilment explicables, al mateix temps que garrafals. Com creure que la fórmula *Plau a Sa Magestat ques, serven constitucions*, o *Plau a Sa Magestat ques servi lo dit capitol llevant abusos* significa acceptació! L'acceptació de la constitucions o capítol de cort sol·licitat pels Braços, sol ser indicada per un «*Plau a Sa Magestat*» a seques. Quan el «*plau a Sa Magestat*» va seguit d'un «*ques serven constitucions*», sol referir-se a les constitucions antigues o precedents, aquelles que els Braços (o algun dels Braços) volen modificar, introduint una constitució nova. No pas a la constitució nova en qüestió!